

Maria Bauchrowicz-Tocka

<https://orcid.org/0000-0003-1691-2568>

Uniwersytet w Białymstoku

Działalność Ligi Kobiet Polskich w okręgach katowickim i krakowskim w świetle publikacji „Naszej Pracy” (1982-1989)¹

Słowa kluczowe: Liga Kobiet Polskich, PRL, „Nasza Praca”

Streszczenie

Liga Kobiet Polskich zainaugurowała działalność w 1982 r. W stanie wojennym, w trudnych, politycznych, społecznych i gospodarczych warunkach, powoływała koła zakładowe, które skupiały się na organizowaniu pomocy socjalnej i tworzeniu lepszych warunków pracy. Różnorodną działalność (usługową, edukacyjną, praktyczną) prowadziły ligowe ośrodki gospodarstwa domowego. Ich doświadczenia Liga próbowała wykorzystać w czasie transformacji ustrojowej i gospodarczej. Do sztandarowych inicjatyw należało prowadzenie poradni rodzinnych i prawnych. Organizacja konsekwentnie budowała klimat społeczny, w którym kobiety mogłyby awansować i uczestniczyć we władzach. Z powodzeniem zaangażowała się w wybory do rad narodowych. Działaczki Ligi zostały radnymi. Tego sukcesu Liga nie odniosła w wyborach parlamentarnych w 1985 i 1989 r. Liga, „córka partii”, w 1989 r. odchodziła razem z „partią matką”.

Powyższe zagadnienia, z którymi „mierzyła się” Liga Kobiet Polskich w okręgach katowickim i krakowskim w latach 1982-1989, wypełniają treść artykułu, napisanego na podstawie publikacji miesięcznika „Nasza Praca”.

¹ Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. *Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945-1989)* – nr 2017/25/B/HS3/02015.

Wprowadzenie

Liga Kobiet Polskich (LKP), organizacja kobieca działająca pod taką nazwą od 1982 r., była następczynią powołanej w 1945 r. Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, która w 1949 r. zmieniła nazwę na Ligę Kobiet². Zmianę nazwy na Ligę Kobiet Polskich uchwalił i nowy okres działalności organizacji poprzedził nadzwyczajny zjazd Ligi, który odbył się w dniach 28-29 listopada 1981 r.³ Ewenementem w dotychczasowej działalności organizacji był fakt, że nadzwyczajny zjazd, pierwszy w jej historii, został zwołany na skutek postulatów i żądań zgłaszanych przez działaczki oddziałów terenowych Ligi, zaniepokojonych o jej dalsze losy oraz o sytuację kobiet w obliczu narastającego kryzysu w kraju⁴. Przyjęta nazwa organizacji miała podkreślać integrację i solidarność wszystkich Polek oraz związek z historią Ligi.

Prowadzone dotychczas badania naukowe, poświęcone Lidze Kobiet, skupiały się na jej działalności w wybranych regionach: białostockim, łódzkim, dolnośląskim, zachodniopomorskim⁵. Są one niezwykle ważne

² Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, a od 1949 r. Liga Kobiet i od 1982 r. Liga Kobiet Polskich były organizacjami prorządowymi, wspieranymi najpierw przez PPR, a następnie przez PZPR. M. Bauchrowicz-Tocka, *Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945-1989 w świetle jej statutów*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych” 2020, nr 1(8), s. 177-178.

³ *Uchwała VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Krajowego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1982, nr 1, s. 50.

⁴ Decyzja o zwołaniu Nadzwyczajnego Zjazdu Ligi Kobiet podjęta została w czasie obrad plenum ZG LK 3 września 1981 r. w Warszawie. W plenum uczestniczyły 72 spośród 128 delegatek. Dyskusja dotyczyła sytuacji w kraju, wybuchających strajków, pogarszających się warunków ekonomicznych rodzin, przyszłości organizacji. *Materiały i dokumenty plenum Zarządu Głównego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1981, nr 10, s. 1-10.

⁵ Zob. M. Dajnowicz, *Liga Kobiet w okręgu łódzkim w latach 1945-1981. Główne obszary działalności organizacji*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 4, s. 75-90; M. Dajnowicz, *Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, z. 3, s. 579-601; D. Jarosz, *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945-1957)*, [w:] A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, Neriton, Warszawa 2009, s. 307-330; A. Drozdowska, *O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle „Naszej Pracy”)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI*

dla prezentacji ligowej problematyki, której obraz dopełnią wątki, dotyczące okręgów katowickiego i krakowskiego. Celem artykułu jest prezentacja działalności Ligi Kobiet Polskich w tych regionach. Przyjęte w artykule ramy czasowe (1982-1989) oznaczają lata funkcjonowania organizacji pod zmienioną nazwą w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej⁶.

Do przedstawienia działalności LKP w okręgach katowickim i krakowskim wykorzystane zostały publikacje z lat 1982-1989 organu prasowego organizacji „Naszej Pracy”⁷.

wieku. Polityka w prasie kobiecej, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019, s. 185-204; A. Drozdowska, *Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej w latach 1975-1989 w świetle „Naszej Pracy”*, „Niepodległość i Pamięć” 2019, nr 2, s.183-210; A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” 2020, nr 1(8), s. 158-175; A. Miodowski, *Rozwój dolnośląskich i zachodniopomorskich struktur Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1947-1949 w świetle publikacji „Naszej Pracy”*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019, s. 167-183; N. Jarska, *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicy Poznań-Wilda w latach 1956-1966*, [w:] Ł. Kamiński, T. Kozłowski (red.), *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2009. Referaty*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2010, s. 149-158.

⁶ O zmianie nazwy organizacji zdecydował Nadzwyczajny Zjazd LK 28-29 listopada 1981 r., dwa tygodnie przed wprowadzeniem stanu wojennego. Według dokumentów zmiana nastąpiła 2 grudnia 1981 r. M. Bauchrowicz-Tocka, *Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945-1989 w świetle jej statutów*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” 2020, nr 1(8), s. 188.

⁷ „Nasza Praca” wydawana była od marca 1947 r. do 1989 r. Do końca 1980 r. „Nasza Praca” była wewnętrznym biuletynem o charakterze instruktażowym, wydawanym przez ZG najpierw Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, a od 1949 r. Ligi Kobiet; od stycznia 1981 r. była ogólnodostępnym pismem, wydawanym przez Krajowe Wydawnictwo Czasopism RSW „Prasa-Książka-Ruch”. Ukazywała się ze zmienną częstotliwością, jako miesięcznik i dwutygodnik. W omawianym okresie 1982-1989 była miesięcznikiem. Pismo redagowało kolegium, któremu w 1981 r. przewodniczyła przewodnicząca ZG LKP Eugenia Kempara. W 1982 r. i w styczniu 1983 r. redaktorką naczelną była Irena Hamerska, a od lutego 1983 r. do końca 1989 r. Elżbieta Karwacka. Analizie poddane zostały 143 publikacje (75 publikacji dotyczących okręgu katowickiego i 68 poświęconych okręgowi krakowskiemu).

Inauguracja działalności LKP i jej obecność na łamach „Naszej Pracy”

Liga Kobiet Polskich zainauguowała działalność (pod nową nazwą, bo w rzeczywistości ją kontynuowała) w stanie wojennym, w niezwykle trudnych, politycznych, społecznych i gospodarczych warunkach⁸.

Przewodniczącą Zarządu Głównego LKP (ZG LKP) została Jadwiga Biedrzycka z Włocławka. W skład nowych władz weszły m. in. działaczki z omawianych regionów. Z katowickiego: Janina Kowol, Teresa Krzesińska, Lucyna Latacz, Melania Orwat, Adela Osowska, Teresa Podgórska-Bilska, Eliza Pluta, Marianna Skrzypek. Z krakowskiego: Helena Gąstol, Zofia Roman, Małgorzata Roman-Korta, Joanna Sendor⁹. One uczestniczyły w pracach prezydium i Zarządu Głównego Ligi. Brały udział w dyskusjach, omawiały problemy i zagadnienia, z którymi spotykały się w terenie. „Nasza Praca” publikowała sprawozdania z prac plenum, zespołów, głosy w dyskusji, komentarze działaczek z terenu, a także artykuły dotyczące aktywności organizacji w środowisku kobiet w regionach. Publikacje te nie odzwierciedlały ówczesnej niespokojnej sytuacji społeczno-politycznej w kraju (strajki). PZPR z partiami sojuszniczymi utworzyła Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego (PRON)¹⁰. Z zamieszczanych w „Naszej Pracy” deklaracji wynikało, iż Liga konsekwentnie popierała działania rządu, działaczki wstępowały do PRON¹¹.

Poza artykułami, poświęconymi funkcjonowaniu Ligi, w których były obecne wątki dotyczące działalności organizacji w regionie katowickim i krakowskim, w „Naszej Pracy” były też informacje działalności poszczególnych zarządów i kół w różnych regionach kraju. Wypełniały one stałe rubryki: „Z pracy kół i zarządów” oraz „Kronika wydarzeń”. W tych działkach zamieszczano informacje, dotyczące zebrań, bieżącej pracy zarządów i kół, zmian personalnych w zarządach, organizowanych spotkań, uro-

⁸ Stan wojenny został wprowadzony 13.12.1981 r., zawieszony 31.12.1982 r., a zniesiony 22.07.1983 r.

⁹ *Skład nowych władz Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1982, nr 1, s. 55-63.

¹⁰ Współtwórcami PRON byli: główna inicjatorka Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) oraz Zjednoczone Stronnictwo Ludowe (ZSL), Stronnictwo Demokratyczne (SD), Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne (ChSS), Stowarzyszenie Pax i Polski Związek Katolicko-Społeczny (PZKS). Pierwsze posiedzenie Tymczasowej Rady Krajowej PRON odbyło się 17.12.1982 r., I kongres PRON odbył się 08.05.1983 r. PRON działał do 08.11.1989 r. Tworzone w terenie komórki PRON były wyrazem poparcia dla władz PRL.

¹¹ *Jesteśmy za porozumieniem*, „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 3.

czystości, oficjalnych wydarzeń. Wiadomości te przysyłały do redakcji działaczki. Z pewnością nie był to pełny obraz aktywności kół w terenie. Brak informacji na łamach analizowanego periodyku nie musiał oznaczać, że w regionie zamarła, albo skurczyła się działalność Ligi. Redakcja pisma apelowała do czytelniczek o wspólne redagowanie „Naszej Pracy”¹². Jednak na apel, sądząc po publikacjach, często odpowiadały członkinie tych samych zarządów. Do stałych rubryk należał też „Przegląd prasy”, w którym odnotowywano artykuły z prasy centralnej i regionalnej, poświęcone ligowym wydarzeniom.

Publikacje „Naszej Pracy” przedstawiają wielowątkową działalność LKP w regionach katowickim i krakowskim, której głównym celem była szeroko rozumiana pomoc kobietom.

LKP w zakładach pracy

Zgodnie z programem przyjętym na nadzwyczajnym zjeździe LKP, w celu intensyfikacji pracy ideowej i społeczno-opiekuńczej, a także w celu umacniania pozycji kobiet pracujących, powoływano koła w zakładach pracy¹³. Tematy te są obecne w publikacjach miesięcznika „Nasza Praca”.

Przeszkodami w zakładaniu kół były: niechęć kobiet do zrzeszania się, spowodowana trudną sytuacją społeczno-gospodarczą w kraju oraz trudności wynikające ze stanu wojennego (zakaz organizowania zebrań w czasie pracy, wymagane przepustki). Nie ustawały jednak działania, wspierane przez organizacje partyjne, w powoływaniu kół zakładowych. Po roku od nadzwyczajnego zjazdu w kraju działało ok. 4 tys. kół zakładowych i przybyło ok. 150 tys. członkiń¹⁴. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w pierwszym okresie koła były tworzone w zakładach, gdy zawieszona została działalność związków zawodowych. Mogło to znaczyć, że kobiety, obciążone obowiązkami domowymi i zawodowymi, widziały potrzebę istnienia organizacji w zakładzie, która angażowała się w rozwiązywanie wielu kryzysowych problemów (socjalno-bytowych, rodzinnych, prawnych, ekonomicznych). ZG Ligi rozważał podjęcie współpracy ze związkami zawodowymi. Należy pamiętać, że protesty w sierpniu 1980 r. doprowadziły do powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego

¹² *Od redakcji, „Nasza Praca” 1981, nr 1, s.1.*

¹³ *Program działania Ligi Kobiet Polskich w kołach zakładowych, „Nasza Praca” 1982, nr 2, s. 12-14. Koła Ligi działały w zakładach pracy do 1966 r. Decyzją centralnych władz partii zostały usunięte.*

¹⁴ *Działalność Ligi Kobiet Polskich w zakładach pracy, „Nasza Praca” 1983, nr 1, s. 38.*

„Solidarność”, którego celem była obrona praw pracowniczych¹⁵.

Nie jest naszym zamiarem nakłaniać Was, ani zobowiązywać do masowego wstępowania w szeregi nowo powstałych związków zawodowych. Jest to sprawa, która rozstrzygać się musi w sumieniu każdej członkini i uważam, że indywidualne poglądy w tej kwestii należy uszanować,

mówiła w czasie narady przewodnicząca ZG LKP Jadwiga Biedrzycka¹⁶. Sugerowała współpracę ze związkami i ogniwami PRON.

Koło zakładowe w Hucie „Zawiercie” (woj. katowickie), któremu przewodniczyła Alina Janowska, starało się o zapomogi dla kobiet w trudnej sytuacji, uczestniczyło w opiniowaniu kwestii płacowych, przyczyniło się do otwarcia poradni ginekologicznej¹⁷. Koło zbierało także pieniądze na centrum opieki nad dziećmi osieroconymi i opuszczonymi oraz na pomnik Matki Polki¹⁸. O poprawę warunków pracy i kwestie socjalne kobiet zabiegało koło Ligi w Hucie „Kościuszko” w Chorzowie, któremu przewodniczyła Stanisława Kasperek. Przewodnicząca koła w Zakładach Przemysłu Skórzanego w Nowym Targu Zofia Głogowska organizowała pomoc socjalną dla kobiet (pracowało 5 tys.), a Anna Milewska w kole Ligi w Cepelii w Nowym Targu spotkania z ginekologiem, pedagogiem, psychologiem oraz kursy kroju i szycia. Koło w Olkuskiej Fabryce Naczyń Emaliowanych, kierowane przez Barbarę Januszek, w popularyzowaniu działalności Ligi oraz emisji porad prawnych, przygotowywanych przez prawniczki z Krakowa, wykorzystywało zakładowy radiowęzeł. Zarząd Wojewódzki (ZW) Ligi w Katowicach zrealizował program prezentowany w zakładowych radiowęzłach. Ramówkę wypełniały: blok informacyjny (informacje z miasta i organizacji), muzyka, pogadanka, porady. Przewodniczące kół interweniowały w sprawach konfliktowych, społecznych i ekonomicznych. Zajmowały się tworzeniem oddziałów pracy chronionej, sprawami higieny pracy, awansów, opiekowały się ciężarnymi. Podejmo-

¹⁵ NSZZ „Solidarność” do 1989 r. była w opozycji do rządu PRL. Sztandarowa postać „Solidarności” wśród kobiet na Wybrzeżu Anna Walentynowicz była działaczką Ligi Kobiet.

¹⁶ *Działalność Ligi Kobiet Polskich w zakładach pracy*, „Nasza Praca” 1983, nr 1, s. 42.

¹⁷ *Ibidem*, s. 46.

¹⁸ W relacjonowanej dyskusji z udziałem przewodniczącej LKP z Katowickiego wynika, że LKP pamiętała o osieroconych dzieciach. W publikacji nie ma konkretnych danych ze Śląska, ale warto przypomnieć, że w kopalni „Wujek” w Katowicach w czasie tłumienia strajku zginęło 9 górników, wielu działaczy związkowych było internowanych.

wały inicjatywy, dotyczące lepszej organizacji pracy, podnoszenia jakości produkcji, oszczędności materiałów. Najdynamiczniej koła rozwijały się w województwie katowickim¹⁹. W 1985 r. było w kraju 4 785 kół zakładowych, które skupiały 241 852 członkinie²⁰. Jednakże w wielu zakładach LKP nie posiadała swoich ogniw²¹.

O pracy zawodowej kobiet dyskutowano w czasie IX zjazdu LKP²². Delegatka z Katowic Janina Jagiełłowicz zwróciła uwagę, że stanowiska pracy w przemyśle ciężkim, lekkim i handlu nie są dostosowane do biologicznych uwarunkowań kobiet²³. Sugerowała wprowadzenie innowacji technicznych i rozwiązań racjonalizatorskich. Poruszyła też sprawę karier zawodowych kobiet. „Ile kobiet stanęło do konkursów dyrektorskich?” pytała. I wniosowała, aby Liga wspierała starania kobiet o awanse²⁴. Sekretarz ZG LKP Hanna Konopińska zwracała uwagę na niewielkie uprawnienia Ligi w zakładzie. Od dyrektora zależało uczestnictwo przedstawicielek w naradach, konsultacjach podwyżek i awansów, procesach decyzyjnych²⁵. W 1988 r. na plenarnym posiedzeniu LKP z udziałem posłanki Mariany Skrzypek²⁶ działaczki dyskutowały o organizowaniu pomocy kobietom, które w wyniku transformacji gospodarczej traciły pracę lub były zmuszone do zmiany zawodu²⁷.

¹⁹ W 1985 r. w Katowickim było 398 kół, do których należały 44 692 członkinie. W 1987 r. do kół zakładowych w województwie należało 64 376 kobiet. *Koła Ligi Kobiet Polskich współgospodarzem zakładu pracy*, „Nasza Praca” 1987, nr 9, s. 28.

²⁰ Dla porównania: w woj. kieleckim powstało 330 kół (15 131 członkiń), łódzkim 139 (10 196 członkiń), nowosądeckim 52 (1384 członkinie), tarnobrzeskim 34 (1378 członkiń), sieradzkim 25 (1418 członkiń). *Rośnie siła kół zakładowych*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 8.

²¹ 31 grudnia 1986 r. na 5 234 100 kobiet zatrudnionych w Polsce we wszystkich sektorach gospodarki do kół zakładowych LKP należały 347 532 kobiety, 6,6 proc., *Koła zakładowe załączkiem działania*, „Nasza Praca” 1987, nr 11, s. 5.

²² IX Zjazd LKP 12-13.10.1986 r.

²³ *Dyskusja na IX Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1987, nr 2, s. 3-4.

²⁴ O awansach zawodowych kobiet mówiły także delegatki: z Częstochowy Melania Orwat, z Gdańska Alicja Szewczyk, z Wrocławia Bożena Szczepańska; *Dyskusja na IX Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1987, nr 2, s. 4-5.

²⁵ *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1988, nr 5, s. 51.

²⁶ Marianna Skrzypek, członkini ZG, sekretarz ZW w Katowicach, poseł na Sejm IX kadencji, zmarła 22 lutego 1989 r., „Nasza Praca” 1989, nr 2, s. 17.

²⁷ *Nie zgubić człowieka*, „Nasza Praca” 1988, nr 2, s. 10.

Na spotkaniu ZW LKP w Katowicach z kobietami inżynierkami i technikami rozważano udział kobiet w postępie naukowo-technicznym²⁸. W obradach uczestniczyły racjonalizatorki²⁹, z których każda zgłosiła od kilku do 40 projektów wynalazczych. Ich zastosowanie przyniosło milionowe oszczędności. Z dyskusji wynikało, iż udział kobiet w postępie naukowo-racjonalizatorskim był niewielki.

Wybrane przykłady przedstawiają różnorodną aktywność kół zakładowych, na przykład starania o: zapomogi, oddziały pracy chronionej, pomoc socjalną, awanse, poprawę warunków pracy, troskę o kobiety ciężarne. Wspólnym celem działań ligowych kół było niesienie pomocy kobietom pracującym. Z publikacji „Naszej Pracy” trudno ustalić, czy zakładowe koła Ligi współpracowały ze związkami zawodowymi, w tym z NSZZ „Solidarność”, jeśli tak, to na jakich płaszczyznach i jak układała się współpraca.

LKP w ośrodkach gospodarstwa domowego

Działalność edukacyjną w zakresie racjonalnego prowadzenia gospodarstw domowych LKP realizowała od 1957 r., kiedy przy Zarządzie Głównym został powołany Komitet Gospodarstwa Domowego. Była ona związana z rosnącą aktywnością zawodową kobiet i ich coraz szerszym udziałem w życiu społecznym. W latach 80. Liga kontynuowała tę działalność. Przy zarządach wojewódzkich powstawały ośrodki lub zespoły gospodarstwa domowego.

Zespół Gospodarstwa Domowego przy ZW LKP w Katowicach nawiązał współpracę z miejscową Akademią Ekonomiczną³⁰. Naukowcy pod kierunkiem dr. Józefa Wątorskiego badali funkcjonowanie gospodarstw domowych w czasie kryzysu społeczno-gospodarczego (zmiany cen, zakupy na kartki, kolejki). Przewodnicząca Zespołu dr Zofia Kędzior³¹ wyniki badań wykorzystywała jako argumenty podczas interwencji u władz wojewódzkich o poprawę zaopatrzenia gospodarstw domowych i funkcjonowania rynku. Służyły jej także do prowadzonej edukacji ekonomicznej

²⁸ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1989, nr 4, s. 42-43. Spotkanie odbyło się 19.11.1988 r.

²⁹ Racjonalizatorki: Teresa Nowak z Zakładów Elektrod Węglowych w Raciborzu, Edwarda Kempa z Huty „Jedność” w Siemianowicach Śląskich, Irena Chmielewska z Zakładów Porcelany „Bogucice” w Katowicach.

³⁰ Z. Kędzior, *Potrzebna nam rzetelna wiedza*, „Nasza Praca” 1983, nr 2, s. 25.

³¹ Dr Zofia Kędzior, członkini prezydium ZW LKP w Katowicach, a od 1985 r. wiceprzewodnicząca ZG LKP, była pracownikiem naukowym Akademii Ekonomicznej w Katowicach.

kobiet³². Badania wykazały główne przeszkody racjonalnego prowadzenia gospodarstw. Były to: zła jakość urządzeń, nierytmiczne dostawy i konieczność zakupów na zapas, brak porcjowanych produktów. Inspirowały też do modernizacji sprzętu i produkcji nowych urządzeń (pralka automatyczna, zamrażarka).

Ośrodki gospodarstwa domowego organizowały kursy i pokazy dla kobiet. W Ząbkowicach Śląskich w 1988 r. przeprowadzono kursy kroju i szycia, prelekcje z zakresu higieny, pokazy kulinarne. Instruktorka Janina Jańczyk w czynie społecznym zrealizowała 13 pokazów dla ok. 600 kobiet, które nie należały do Ligi (była to promocja LKP)³³. Kierowniczka ośrodka w Katowicach Janina Urban nawiązała współpracę z placówkami kuratorskimi w Będzinie, Czeladzi i Tychach i dla młodzieży, która miała konflikt z prawem, prowadziła kursy z gastronomii, kroju i szycia, pomagała w rozwoju i usamodzielnieniu się³⁴. Ośrodek w Katowicach kierowany przez J. Urban w 1988 r., pod względem aktywności, w ocenie ZG LKP, zajął drugie miejsce w kraju (po Łodzi)³⁵.

Doświadczenia z pracy ośrodków gospodarstwa domowego Liga próbowała wykorzystać w czasie transformacji ustrojowej i gospodarczej. Przy likwidowanych i przekształcanych zakładach członkinie Ligi traciły pracę, wzrastała skala bezrobocia, a organizacja znalazła się w poważnym kryzysie³⁶. Wiceprzewodnicząca ZG Zofia Kędzior przekonywała działaczki Ligi do prowadzenia przez zarządy i koła działalności gospodarczej i zarabiania na własne utrzymanie³⁷. Proponowała wykorzystać dotychczasowe doświadczenia i bazę. Liga starała się dostosować do nowych warunków. ZW w Krakowie w lipcu 1989 r. uruchomił odpłatny punkt krojenia tkaniny i kroju garderoby dla dzieci i kobiet³⁸. Poradnia Rodzinna w Krakowie,

³² *Posiedzenie plenarne ZG LKP*, „Nasza Praca” 1986, nr 5, s. 11.

³³ *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1988, nr 4, s. 43.

³⁴ *W kraju i w Lidze*, „Nasza Praca” 1989, nr 4, s. 6.

³⁵ E. Ciborska, *Narada szkoleniowa kierowników placówek i wojewódzkich instruktorów gospodarstwa domowego LKP*, „Nasza Praca” 1989, nr 6, s. 24.

³⁶ Zob. K. Wódz, J. Klimczak-Ziółek, *Restrukturyzacja sektora górnictwa węglowego a sytuacja zawodowa kobiet zatrudnionych w przedsiębiorstwach górniczych*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” 2010, nr 1, s. 226-236; M. Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, przeł. M. Jaszczurowska, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2015.

³⁷ *Mysleć dużo, zaczynać od niewielkiego*, „Nasza Praca” 1989, nr 5, s. 16; *Jak sobie pomóc*, „Nasza Praca” 1989, nr 9-10, s. 7.

³⁸ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1989, nr 9-10, s. 40.

jako jedyna w mieście, prowadziła terapię małżeńską³⁹. Liga w Skawinie otworzyła szkołę narzeczonych⁴⁰. Liga w Katowicach piekła drożdżówki do stołówek szkolnych, jedno z kół szyło bieliznę do trumien⁴¹. Naprzeciw nowej gospodarce wychodziła przewodnicząca LKP w Katowicach prof. Ewa Kozłowska, która otworzyła kobiecą szkołę menadżerów, przygotowującą kobiety do pełnienia funkcji kierowniczych⁴². Podobnie było w innych regionach. W województwie radomskim Liga prowadziła wynajem kwater, w Olsztynie otworzyła pracownię szycia strojów dla lalek.

ZG przyjął uchwałę, zobowiązującą koła do podjęcia natychmiastowej działalności gospodarczej i interwencyjnej dla najbardziej potrzebujących⁴³. Zarząd postanowił utworzyć Centralny Fundusz Rozwoju Działalności Gospodarczej. Miał powstać z dotacji ZG (pieniądze miały być ze sprzedaży cegiełek o wartości 1000 zł) i wpływów z oddziałów i kół terenowych (10 proc. zysków z prowadzonej działalności gospodarczej)⁴⁴. Były to rozpaczliwe próby ratowania organizacji i jej struktur. LKP liczyła wówczas 595 tys. członkiń (20 proc. z nich nie ukończyło 30 lat, 17 proc. było w wieku poprodukcyjnym)⁴⁵.

LKP w poradniach i na imprezach kulturalnych

27 kwietnia 1983 r. w Katowicach odbyło się wyjazdowe posiedzenie ZG LKP poświęcone ochronie macierzyństwa⁴⁶. Wybór miejsca obrad nie był przypadkowy. Stan zdrowotny mieszkańców województwa katowickiego różnił się od innych regionów. W województwie było 216 uciążliwych zakładów. Ludność skazana była na stałe przebywanie w środowisku skażonym pyłami. Na 1000 żywych urodzeń umierało średnio 21 niemowląt. W 1983 r. w województwie katowickim mieszkało 841 590 kobiet w wieku rozrodczym⁴⁷. Co czwarta ciężarna cierpiała na zatrucie ciążowe, anemię,

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ *Liga Kobiet Polskich w nowej rzeczywistości*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12, s. 4.

⁴² *Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 7-8, s. 45.

⁴³ *Uchwała Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich dotycząca zadań organizacji w warunkach aktualnej sytuacji kraju*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12, s. 6.

⁴⁴ *Cegielki*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12, s. 48.

⁴⁵ *Jaka organizacja kobieca i jaki jej program?*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12, s. 8.

⁴⁶ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1983, nr 6, s. 44.

⁴⁷ *Ochrona macierzyństwa w warunkach ekologicznych w województwie katowickim*, „Nasza Praca” 1983, nr 7-8, s. 2.

schorzenia nerek, układu krążenia, choroby wrzodowe. Konieczna była specjalistyczna opieka dzieci. W 1983 r. noworodków, niemowląt i dzieci do lat 3 było w województwie ponad 200 tys. Wówczas w Zabrze była jedyna w kraju Klinika Patologii Noworodka. W województwie brakowało 396 lekarzy pediatrów, a jedna położna przypadała na 20 tys. mieszkańców⁴⁸.

Po wyjazdowym posiedzeniu Zarząd Główny przyjął uchwałę o realizacji programu krzewienia oświaty zdrowotnej⁴⁹. Program realizowały wszystkie koła. Dzięki interwencji LKP w województwie katowickim wprowadzono szklankę mleka dla uczniów w szkole i objęto ich wypoczynkiem letnim. Liga w Gorlicach organizowała pogadanki na temat higieny osobistej, roli kobiety w rodzinie, ziołolecznictwa⁵⁰. Liga w Nowej Hucie skupiała się na świadczeniu pomocy seniorom oraz rodzinom, powołała koło rencistek i emerytek oraz koło planowania i rozwoju rodziny, a w Nowym Sączu utworzono izby porodowe⁵¹. ZW w Krakowie założył szkołę zdrowia, która organizowała prelekcje, dotyczące profilaktyki i chorób⁵². Prowadził też Poradnię Rodzinną, która udzielała pomocy rodzicom w wypełnianiu funkcji wychowawczych, młodzieży zagrożonej patologią społeczną, zabiegała o ochronę zdrowia kobiet i dzieci⁵³. Kierownik poradni w Krakowie Danuta Krzywicka zwracała uwagę na brak w szkołach edukacji seksualnej i odpowiedniej literatury⁵⁴. Zarząd Dzielnicowy Ligi Kraków-Krowodrza w latach 1986 i 1987 organizował akcję pomocy wielodzietnym rodzinom⁵⁵.

Ważnym obszarem aktywności LKP było prowadzenie poradni prawnospołecznych, które pomagały w rozwiązywaniu spraw rodzinnych (alimenty, rozwody, podział majątku). W 1987 r. w poradni w Częstochowie

⁴⁸ Według ówczesnych ministerialnych wytycznych 1 położna miała przypadać na 6-8 tys. mieszkańców.

⁴⁹ Program obejmował 4 bloki tematyczne: 1. matka i dziecko (ciąża, poród, pielęgnacja noworodka, opieka nad dzieckiem); 2. planowanie rodziny (wychowanie seksualne, zapobieganie niepożądaney ciąży); 3. choroby nowotworowe (profilaktyka, rehabilitacja); 4. higiena (osobista, miejsca pracy, mieszkania, wypoczynku). *Referat Prezydium Zarządu Głównego wygłoszony na posiedzeniu plenarnym ZG 4 października 1983 r.*, „Nasza Praca” 1983, nr 12, s. 1-5.

⁵⁰ *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 44.

⁵¹ *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 1, s. 31; *Regina Kopeć*, „Nasza Praca” 1986, nr 5, s. 33.

⁵² *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1984, nr 5, s. 25.

⁵³ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1986, nr 4, s. 51.

⁵⁴ *Liga Kobiet Polskich a ochrona zdrowia kobiet*, „Nasza Praca” 1988, nr 9, s. 20.

⁵⁵ *Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 6, s. 32.

został uruchomiony telefon zaufania⁵⁶. W Katowicach zorganizowano zbiórkę dla sierot po milicjantach. Zebrano ponad 2 mln 30 tys. zł i ufundowano 38 książeczek mieszkaniowych sierotom. Książeczki były wręczane z okazji świąt państwowych, a 7 wręczono dzieciom z okazji Dnia Dziecka⁵⁷.

„Nasza Praca” publikowała informacje, dotyczące działań kulturalnych. Uczestnictwu kobiet w szeroko rozumianej kulturze i korzystania z jej dorobku poświęcone było wyjazdowe posiedzenie plenarne Zarządu Głównego, które odbyło się w Krakowie w listopadzie 1983 r.⁵⁸. Uczestniczyły w nim m.in. prof. Halina Czerny-Stefańska, prof. Danuta Michałowska (rektor Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Krakowie), członkini ZW w Krakowie prof. Kamila Mrozowska. W wystąpieniach zwracano uwagę, że kobiety obciążone obowiązkami rodzinnymi i pracą zawodową nie mają czasu na kulturę. Liga w Krakowie, jak relacjonowała Maria Kabacińska-Francić z ZW, współpracowała z oddziałem PAN, uczelniami, bibliotekami, muzeami, organizowała spotkania z ludźmi kultury⁵⁹. Koła Ligi zakładały zespoły artystyczne (np. w Gorlicach, Nowym Sączu)⁶⁰. Wiceprzewodnicząca ZW z Katowic Adela Ossowska proponowała, aby w popularyzacji kultury wykorzystywać radiowęzły zakładowe i współpracować z innymi organizacjami⁶¹. Liga w Częstochowie budowała dom kultury, informowała przewodnicząca ZW LKP Krystyna Biskup. W województwie katowickim każde z kół organizowało w roku dwie, trzy imprezy. Rocznie w województwie uczestniczyło w nich ok. 150 tys. ludzi⁶². Były to wydarzenia poświęcone literaturze, filmowi, muzyce, kulturze politycznej i prawnej, twórczości amatorskiej oraz wyjazdy do teatru. W Wodzisławiu Śląskim z inicjatywy Ligi powstał Klub Miłośników Teatru. Z bibliotekami współpracowała Liga w Bytomiu, Jaworznie, Dąbrowie Górniczej i Olkuszu. W Świętochłowicach Liga urządzała poranki muzyczne.

⁵⁶ *Sekcja Kobiet Prawników Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1987, nr 9, s. 6.

⁵⁷ *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 11, s. 58.

⁵⁸ *Rola LKP w aktywizacji kobiet do udziału w kulturze*, „Nasza Praca” 1984, nr 1, s. 3. *Działalność organizacji w dziedzinie upowszechniania kultury*, „Nasza Praca” 1985, nr 2, s. 1.

⁵⁹ Organizowane były prelekcje: *Udział kobiet w historii oświaty polskiej*; *Kobieta w historii i życiu naszego narodu*; *Kobieta a wychowanie*.

⁶⁰ *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 44; *Regina Kopeć*, „Nasza Praca” 1986, nr 5, s. 33.

⁶¹ *Dyskusja plenarna (omówienie)*, „Nasza Praca” 1984, nr 1, s. 9.

⁶² *Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 2, s. 26.

Organizowane przez LKP wydarzenia kulturalne często były wzbogacone edukacją społeczno-obywatelską z wątkami ideologicznymi.

LKP na wyborach

„Poparcie kobiet dla programu PRON” Zarząd Główny LKP wpisał w program działania na 1984 r.⁶³ Był to rok wyborów do rad narodowych⁶⁴. Zgodnie z nową ordynacją, LKP miała prawo zgłaszania kandydatek na radnych. Liga zachęcała do korzystania z tego prawa i do uczestniczenia w pracach przygotowujących wybory, które miały przyczynić się do „stabilizowania życia w kraju”. Z kolei Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność” wzywała społeczeństwo do bojkotu wyborów⁶⁵. Wybory odbyły się 17 czerwca 1984 r. Do 49 wojewódzkich rad narodowych wybrano 343 członkinie Ligi⁶⁶. Do rad narodowych wszystkich szczebli mandat uzyskały 3203 członkinie⁶⁷. Według oficjalnych wyników w wyborach uczestniczyło 74,77 proc. uprawnionych do głosowania⁶⁸. Wysoka frekwencja i wynik wyborów były wyrazem udzielonego władzy zaufania i poparcia.

Po wyborach ZG LKP za priorytetowe zadanie uznał współpracę z radami narodowymi, głównie z wybranymi radnymi z mandatu Ligi. „To szansa wpływania na politykę społeczną w województwach i regionach. Poprzez wskazywanie najważniejszych spraw i wariantów ich rozwiązań wspomozemy i umocnimy nasze radne kobiety we wszystkich stopniach rad narodowych”, przekonywał ZG LKP⁶⁹.

⁶³ Zarząd Główny LKP, *Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1984 roku*, „Nasza Praca” 1984, nr 2, s. 4.

⁶⁴ Były to pierwsze wybory po wydarzeniach lat 1980-1981 i zniesieniu stanu wojennego.

⁶⁵ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-1991*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 387.

⁶⁶ A. Warmuzińska, *Po wyborach do rad narodowych*, „Nasza Praca” 1984 nr 9, s. 3.

⁶⁷ Najliczniej LKP była reprezentowana w radach narodowych w woj. wałbrzyskim (243 radne) i w woj. katowickim (201 radnych). *Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10, s. 32. *Działaczki LKP w radach narodowych*, „Nasza Praca” 1987, nr 4, s. 5.

⁶⁸ Według ekspertów NSZZ „Solidarność”, którzy zorganizowali niezależne liczenie głosujących, frekwencja wyniosła 57,4%. Według „S” w Krakowie głosowało 38,2%, a w Katowicach 57,7%, W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-1991*, s. 387; „Tygodnik Mazowski” nr 93, 28.06.1984, s. 1.

⁶⁹ Zarząd Główny LKP, *Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1985 roku*, „Nasza Praca” 1985, nr 3, s. 1.

Według publikacji „Naszej Pracy” ligowe radne skupiały się na działaniach zmierzających do poprawy warunków życia i pracy kobiet. W Katowicach i regionie katowickim radne z Ligi podnosiły kwestie zapewnienia opieki nad dziećmi kobiet pracujących, braku mieszkań, usprawnienia handlu i usług⁷⁰. Radne Krakowa zabiegały o wybudowanie szpitala w Nowej Hucie i Pogórze oraz wprowadzenie okresowych badań ginekologicznych. Zwracały też uwagę na problem braku mieszkań i pracy dla kobiet. Poprawa warunków nauki w przepełnionych szkołach i zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach i żłobkach były troską radnych Krakowa i Katowic⁷¹. Kolejne wybory do rad narodowych w 1988 r. były dla Ligi sukcesem. Do rad wszystkich szczebli wybrano 5 614 członkiń Ligi (o 1411 więcej)⁷².

13 października 1985 r. odbyły się wybory do Sejmu IX kadencji. Członkinie Ligi kandydowały, pracowały w okręgowych i obwodowych komisjach wyborczych⁷³. W gronie 460 posłów były 93 kobiety, a wśród nich 39 posłanek – członkiń LKP. Przewodnicząca ZG LKP Jadwiga Biedrzycka (kandydowała z listy PRON) została wicemarszałkiem Sejmu, a przewodnicząca ZM LKP w Kielcach Łucja Gacek członkinią Rady Państwa⁷⁴. Posłankami z Krakowa zostały Janina Korpala i Bolesława Hrabia, z Katowic Marianna Skrzypek. Frekwencja wyborcza, która wyrażała stosunek

⁷⁰ *Działaczki LKP w radach narodowych*, „Nasza Praca” 1987, nr 4, s. 5.

⁷¹ *Ibidem*, s. 8.

⁷² Wśród 108 821 radnych wszystkich szczebli były 23 933 kobiety (22%). Najwyższy wskaźnik radnych był w województwie łódzkim (34,1%) i jeleniogórskim (31,1%), w woj. katowickim radne stanowiły 28%. *Mało nas, mało nas radnych*, „Nasza Praca” 1989, nr 4, s. 27.

⁷³ Zob. A. Drozdowska, *Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. (w świetle „Naszej Pracy”)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych” 2020, nr 1(8), s. 194-209; U. Ćwik, *Wybory parlamentarne i wybory do rad narodowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na łamach „Kobiety i Życia” (do 1989 r.)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Humanica, Białystok 2016, s. 328-337; A. Szwed-Walczak, *Obraz wyborów kontraktowych w Polsce na łamach prasy dla kobiet*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych” 2019, nr 1(6), s. 151-173; J. Zajko-Czochańska, *Problematyka polityki na łamach „Przyjaciółki” w latach 1970-1989. Przegląd problematyki*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019, s. 147-154; M. Grabowska, *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018, s. 124-170.

⁷⁴ *Od redakcji*, „Nasza Praca” 1985, nr 11, s. 1.

społeczeństwa do władzy, według oficjalnych danych wynosiła 79 proc., według „Solidarności” 66 proc.⁷⁵. Publikacje wyborcze „Naszej Pracy”, skupione na ligowych działaczach, nie odzwierciedlały sytuacji podzielonego społeczeństwa i ówczesnej, napiętej atmosfery w kraju⁷⁶.

W 1986 r. odbył się X Zjazd PZPR. W skład Komitetu Centralnego partii weszła przewodnicząca Ligi Jadwiga Biedrzycka, a do Biura Politycznego Zofia Stępień, szwaczka z Częstochowskich Zakładów Przemysłu Lniarskiego „Stradom”⁷⁷. Był to także rok wojewódzkich zjazdów sprawozdawczo-wyborczych, poprzedzających IX Zjazd LKP. Przewodniczącą ZW Ligi w Częstochowie została Elżbieta Mieszczkańska, w Krakowie Elżbieta Łęcznarowicz⁷⁸.

IX Krajowy Zjazd LKP (12-13 X 1986) przebiegał pod hasłem „Pokój światu, rozwój Ojczyźnie, szczęście rodzinie”. W wystąpieniu sprawozdawczym przewodnicząca Jadwiga Biedrzycka zwróciła uwagę na osiągnięcia Ligi: wzrost kół w zakładach pracy, powołanie urzędu pełnomocnika rządu do spraw kobiet, aktywność organizacji w PRON i pomoc, jaką otrzymywała ze strony PZPR. Stwierdziła: „O popularności LKP decydowała podmiotowość społeczna oraz zdolność dostrzegania i kojarzenia interesów kobiet, ich rodzin z interesem kraju”⁷⁹.

Kolejne wybory parlamentarne do Sejmu i Senatu odbyły się w czerwcu 1989 r.⁸⁰ Organizacje i środowiska kobiece razem uczestniczyły w wyborach. W kwietniu powołały Komisję Porozumiewawczą Środowisk Kobięcych d.s. Wyborów. W opublikowanym w „Naszej Pracy” apelu Komisji zwraca-

⁷⁵ W. Roszkowski. *Historia Polski 1914-1991*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 391.

⁷⁶ W październiku 1984 r. został porwany i zamordowany kapelan „Solidarności” ks. Jerzy Popiełuszko, przed wyborami do Sejmu nasiliły się aresztowania działaczy „Solidarności”, pod koniec 1985 r. w więzieniach przebywało 363 więźniów politycznych, wybuchały strajki.

⁷⁷ *Od redakcji*, „Nasza Praca” 1986, nr 9, s. 1. Zofia Stępień w Biurze Politycznym zastąpiła Zofię Grzyb, brygadzystkę z Zakładów Przemysłu Skórzanego „Radoskór” w Radomiu, która (jako pierwsza kobieta w historii Polski Ludowej) była członkiem BP od lipca 1981 r.

⁷⁸ *Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1986, nr 9, s. 40.

⁷⁹ *Referat sprawozdawczo-programowy*, „Nasza Praca” 1986, nr 12, s. 9.

⁸⁰ Zob. M. Dajnowicz, *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019, s. 205-215; A. Drozdowska, *Liderki Ligi Kobiet Polskich...*, s. 194-209.

cano uwagę, iż kobiety stanowią połowę społeczeństwa, a nie uczestniczą we władzach. „A to jest nasze niezbywalne prawo. Dlatego najlepsze z nas: kompetentne, rozważne, konsekwentne muszą się znaleźć w Sejmie i Senacie”⁸¹.

Do Sejmu PRL X kadencji kandydowało 179 kobiet, do Senatu 27. Wybrano 62 posłanki i 6 senatorek⁸². Do Sejmu nie dostała się z listy krajowej przewodnicząca ZG Ligi Elżbieta Łęcznarowicz⁸³. Wynik wyborów był dla Ligi porażką⁸⁴. A jej powody to: poważny kryzys w kraju i następujące zmiany oraz brak zaufania do rządu i partii, z którą od początku związana była Liga.

Podsumowanie

Publikacje „Naszej Pracy” prezentują różnorodną aktywność Ligi Kobiet Polskich w okręgach katowickim i krakowskim w latach 1982-1989. W stanie wojennym, gdy zawieszona była działalność związków zawodowych, Liga powoływała koła zakładowe, które skupiały się na organizowaniu kobietom pomocy socjalnej, prawnej, tworzeniu lepszych warunków pracy. Wzrastająca liczebność kół, szczególnie w pierwszym okresie, mogła świadczyć o zaufaniu i rosnącej pozycji Ligi w środowisku kobiet.

Działalność o różnym charakterze (szkoleniową, usługową, praktyczną) prowadziły ligowe ośrodki gospodarstwa domowego. Bogate doświadczenia ośrodków oraz bazę lokalową i techniczną Liga próbowała wykorzystać w czasie transformacji ustrojowej i gospodarczej. Zarządy i koła Ligi podejmowały różne próby „rozkrećania biznesu” i zarabiania na kontynuowanie działalności.

⁸¹ *Apel do kobiet*, „Nasza Praca” 1989, nr 4, s. 1.

⁸² 45 posłanek uzyskało mandat z listy koalicyjnej, 17 bezpartyjnych. 20 posłanek było rekomendowanych przez LKP. Żadna z senatorek nie była rekomendowana przez LKP. *Jak przybliżyć rzeczywiste równouprawnienie*, „Nasza Praca” 1989, nr 7-8, s. 1.

⁸³ Elżbieta Łęcznarowicz w 1986 r. została przewodniczącą ZW LKP w Krakowie. W styczniu 1989 r. – przewodniczącą ZG LKP. Dotychczasowa przewodnicząca ZG Jadwiga Biedrzycka zrezygnowała z powodów zdrowotnych.

⁸⁴ Z Górnego Śląska zostało wybranych 9 posłanek: z okręgu Katowice Teresa Czernik-Sojka (PZPR); z Gliwic Elżbieta Maria Seferowicz (bezpartyjna); z Chorzowa Barbara Blida (PZPR), Stefania Czupała-Hołoga (Polski Związek Katolicko-Społeczny), Maria Gomola (PZPR) i Anna Knysok (bezpartyjna); z Wodzisławia Śląskiego Wiesława Kiermaszek-Lamla (ZSL) i Stanisława Krauz (bezpartyjna); z Dąbrowy Górniczej Małgorzata Węgrzyn (PZPR). Z Krakowa posłanką została Józefa Hannelowa (bezpartyjna), z Nowego Sącza Stanisława Popiela (ZSL).

Do sztandarowych inicjatyw Ligi należało prowadzenie poradni rodzinnych i prawnospołecznych. We wszystkich formach działalności organizacja konsekwentnie budowała klimat społeczny, w którym kobiety mogłyby rozwijać aktywność, awansować i uczestniczyć we władzach. Zachęcała do udziału w wyborach. Sukcesem były wybory do rad narodowych, w wyniku których kobiety zostały radnymi na różnych poziomach administracji. Natomiast wynik wyborów parlamentarnych 1985 r. nie satysfakcjonował władz Ligi, a wynik 1989 r. był dla niej porażką. Liga, „córka partii”, w 1989 r. odchodziła razem z „partią matką”.

Na podstawie publikacji „Naszej Pracy” trudno ustalić, czy istniała współpraca między zakładowymi kołami Ligi i związkami zawodowymi, w tym z „Solidarnością”, a jeśli istniała, to w jakim zakresie. Zagadnienie to wymaga zbadania w oparciu o inne źródła. Warto też zbadać, którym zarządom i kołom udało się rozwinąć działalność gospodarczą i kontynuować ją w nowym ustroju.

Bibliografia

Źródła prasowe

- Apel do kobiet*, „Nasza Praca” 1989, nr 4.
Cegielki, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12.
Ciborska E., *Narada szkoleniowa kierowników placówek i wojewódzkich instruktorów gospodarstwa domowego LKP*, „Nasza Praca” 1989, nr 6.
Dyskusja na IX Krajowym Zjeździe Ligi Kobiet Polskich, „Nasza Praca” 1987, nr 2.
Dyskusja plenarna (omówienie), „Nasza Praca” 1984, nr 1.
Działaczki LKP w radach narodowych, „Nasza Praca” 1987, nr 4.
Działalność Ligi Kobiet Polskich w zakładach pracy, „Nasza Praca” 1983, nr 1.
Działalność organizacji w dziedzinie upowszechniania kultury, „Nasza Praca” 1985, nr 2.
Jaka organizacja kobieca i jaki jej program?, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12.
Jak przybliżyć rzeczywiste równouprawnienie, „Nasza Praca” 1989, nr 7-8.
Jak sobie pomóc, „Nasza Praca” 1989, nr 9-10.
Jesteśmy za porozumieniem, „Nasza Praca” 1982, nr 2.
Kędzior Z., *Potrzebna nam rzetelna wiedza*, „Nasza Praca” 1983, nr 2.
Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1984 roku, „Nasza Praca” 1984, nr 2.
Koła Ligi Kobiet Polskich współgospodarzem zakładu pracy, „Nasza Praca” 1987, nr 9.
Koła zakładowe złączkiem działania, „Nasza Praca” 1987, nr 11.
Kronika wydarzeń, „Nasza Praca” 1983, nr 6.

- Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1986, nr 4.
- Kronika wydarzeń*, „Nasza Praca” 1986, nr 9.
- Liga Kobiet Polskich a ochrona zdrowia kobiet*, „Nasza Praca” 1988, nr 9.
- Liga Kobiet Polskich w liczbach*, „Nasza Praca” 1986, nr 10.
- Liga Kobiet Polskich w nowej rzeczywistości*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12.
- Mało nas, mało nas radnych*, „Nasza Praca” 1989, nr 4.
- Materiały i dokumenty plenum Zarządu Głównego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1981, nr 10.
- Mysleć dużo, zaczynać od niewielkiego*, „Nasza Praca” 1989, nr 5.
- Nie zgubić człowieka*, „Nasza Praca” 1988, nr 2.
- Ochrona macierzyństwa w warunkach ekologicznych w województwie katowickim*, „Nasza Praca” 1983, nr 7-8.
- Od redakcji*, „Nasza Praca” 1981, nr 1.
- Od redakcji*, „Nasza Praca” 1985, nr 11.
- Od redakcji*, „Nasza Praca” 1986, nr 9.
- Posiedzenie plenarne ZG LKP*, „Nasza Praca” 1986, nr 5.
- Program działania Ligi Kobiet Polskich w kołach zakładowych*, „Nasza Praca” 1982, nr 2.
- Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1988, nr 5.
- Przegląd prasy*, „Nasza Praca” 1989, nr 7-8.
- Referat Prezydium Zarządu Głównego wygłoszony na posiedzeniu plenarnym ZG 4 października 1983 r.*, „Nasza Praca” 1983, nr 12.
- Referat sprawozdawczo-programowy*, „Nasza Praca” 1986, nr 12.
- Regina Kopeć*, „Nasza Praca” 1986, nr 5.
- Rola LKP w aktywizacji kobiet do udziału w kulturze*, „Nasza Praca” 1984, nr 1.
- Rośnie siła kół zakładowych*, „Nasza Praca” 1985, nr 3.
- Sekcja Kobiet Prawników Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1987, nr 9.
- Skład nowych władz Ligi Kobiet Polskich*, „Nasza Praca” 1982, nr 1.
- Uchwała VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Krajowego Ligi Kobiet*, „Nasza Praca” 1982, nr 1.
- Uchwała Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich dotycząca zadań organizacji w warunkach aktualnej sytuacji kraju*, „Nasza Praca” 1989, nr 11-12.
- W kraju i w Lidze*, „Nasza Praca” 1989, nr 4.
- Warmuzińska A., Po wyborach do rad narodowych*, „Nasza Praca” 1984 nr 9.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1984, nr 5.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 2.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1985, nr 3.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 1.
- Z pracy kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 6.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1987, nr 11.
- Z prac kół i zarządów*, „Nasza Praca” 1988, nr 4.

Z pracy kół i zarządów, „Nasza Praca” 1989, nr 4.

Zarząd Główny LKP, *Kierunki działania Ligi Kobiet Polskich w 1985 roku*, „Nasza Praca” 1985, nr 3.

Monografie

Fidelis M., *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, przeł. M. Jaszczurowska, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2015.

Grabowska M., *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018.

Roszkowski W., *Historia Polski 1914-1991*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.

Prace zbiorowe

Ćwik U., *Wybory parlamentarne i wybory do rad narodowych w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej na łamach „Kobiety i Życia” (do 1989 r.)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Humanica, Białystok 2016.

Dajnowicz M., *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019.

Drozdowska A., *O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle „Naszej Pracy”)*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019.

Jarosz D., *Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945-1957)*, [w:] A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarz (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, Neriton, Warszawa 2009.

Jarska N., *Liga Kobiet w terenie. Działalność Zarządu Dzielnicowego Poznań-Wilda w latach 1956-1966*, [w:] Ł. Kamiński, T. Kozłowski (red.), *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2009. Referaty*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2010.

Miodowski A., *Rozwój dolnośląskich i zachodniopomorskich struktur Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1947-1949 w świetle publikacji „Naszej Pracy”*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019.

Zajko-Czochańska J., *Problematyka polityki na łamach „Przyjaciółki” w latach 1970-1989. Przegląd problematyki*, [w:] M. Dajnowicz, A. Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2019.

Artykuły z czasopism naukowych

Bauchrowicz-Tocka M., *Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945-1989 w świetle jej statutów*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2020, nr 1(8).

Dajnowicz M., *Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2018, z. 3.

Dajnowicz M., *Liga Kobiet w okręgu łódzkim w latach 1945-1981. Główne obszary działalności organizacji*, „Dzieje Najnowsze” 2019, nr 4.

Drozdowska A., *Działalność Ligi Kobiet w północno-wschodniej części Polski Ludowej w latach 1975-1989 w świetle „Naszej Pracy”*, „Niepodległość i Pamięć” 2019, nr 2.

Drozdowska A., *Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. (w świetle „Naszej Pracy”)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2020, nr 1(8).

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk A., *Wybory parlamentarne w propagandowych publikacjach prasy Ligi Kobiet. Wybrane przykłady*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2020, nr 1(8).

Szwed-Walczak A., *Obraz wyborów kontraktowych w Polsce na łamach prasy dla kobiet*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2019, nr 1(6).

Wódz K., Klimczak-Ziółek J., *Restrukturyzacja sektora górnictwa węglowego a sytuacja zawodowa kobiet zatrudnionych w przedsiębiorstwach górniczych*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” 2010, nr 1.